

МІФАСЕМАНТЫКА КУРЫЦЫ Ё БЕЛАРУСКІМ ФАЛЬКЛОРЫ

Семантычна ёмісты і шматфункцыянальны вобраз курыцы як адзначаны адметным статусам элемент арнітаморфнага кода характэрны беларускай (шырэй – славянскай) міфапэтычнай традыцыі з даўніх часоў. Фальклорна-міфалагічныя тэксты з гэтым вобразам складаюць значны пласт духоўнай культуры нашых продкаў. З курыцай звязаны шэраг разнастайных міфалагічных уяўленняў, прадказанняў, лекавальных і прадудцыравальных актаў. Характэрная таксама пэўная колькасць бытавых рэгламентацый, якія адносяцца да ўжывання, ці не-ужывання мяса курыцы, асабліва квахтукі.

Шмат забарон і прадпісанняў звязана з забойствам курыцы. Па словах Ніны Сяргееўны Макарэвіч з в. Дамашыцы Пінскага раёна, забіваць курыцу для ўжывання ё ёжу мог толькі мужчына, жанчынам усіх узростаў гэта забаранялася. Аскубваць і разразаць забітую курыцу павінна жанчына [*1]. Падобныя забароны і прадпісанні вядомы і іншым славянам, у прыватнасці гуцулам, якія лічылі, што калі дзяўчына заб'е курыцу, то ё яе будучы моцныя месячныя. Калі птушка, якой адсеклі галаву, доўга «не заціхала», то казалі, што ё таго, хто яе забіваў, цяжкая рука. Дзеля таго, каб курыца «заціхла», паўднёвыя славяне, напрыклад, утыкалі нож ці сякеру ё зямлю [1, 60].

Дзеянні з курыцай як з рытуальнай жывёлай зафіксаваны ё некаторых святах народнага календара. На Піншчыне лічылі, што ё дзень святых Кузьмы і Дзям'яна (14 лістапада) курыца – імянінніца. На абед абавязкова смажылі курыцу, і яе з'яданне ўяўляла сабой адмысловы рытуальны акт. Калі ё сям'і быў нехта хворы, то ё гэты дзень першы кавалачак і сэрца курыцы аддавалі яму. Падчас святочнага застолля курыцу на стол падавалі цалкам. Самы старэйшы ё сям'і – гаспадар – павінен пры ўсіх разламаць курыцу рукамі на столькі частак, колькі едакоў за сталом. Курыная грудзіна належала гаспадару (на асобае вылучэнне грудзіны ўказвае і тое, што гэтая частка цела мела назву «кабылка», «коняка»), крылы аддавалі дочкам, каб «паляцелі» з хаты (выйшлі замуж), сцёгна – сынам, каб былі моцныя і добра працавалі. Тут выяўляецца карэляцыя цела курыцы як рытуальнай жывёлы з сацыяльнай структурай: курыца выступае адмысловай мадэллю сям'і, «сямейнай жывёлай». Разам з тым забаранялася, у прыватнасці на Іванаўшчыне, падчас ежы ламаць курыныя косці, бо кураняты народзяцца выродлівымі. Рускія на Кузьму і Дзям'яна курэй трымалі ё куратніку, накрывалі дзяжой, каб яны не аслеплі (згадаем міфалагічныя ўяўленні пра «курыную слепату») [1, 60].

Да курыцы ставіліся дваяка. З аднаго боку, яе разглядалі як свойскую, прыручаную, карысную, а значыць – пазітыўна ацэненую птушку, да таго ж і з шлюбна-эратычнай сімволікай. Па словах Вольгі Маркаўны Драцвіч з в. Залядынне Іванаўскага раёна, «*як колы шчо останэцца пасля “стола” (куття, чы шэ там шо), то гэтэ трэба курам отдаты, й глядіты шоб*

з'ілы». Дадзеная практыка сведчыць аб тым, што курыца, па ўяўленнях беларусаў, у апазіцыі «свойскі – дзікі» з'яўляецца прыкладам свойскага, бо куця (абрадавая страва памінання продкаў) не магла быць выкінута ці аддадзена дзікім жывёлам.

Курынае яйка выкарыстоўваецца ў рытуале першага выгану скаціны. Тут, відавочна, актуалізавалася звязаная з ім сімволіка плоднасці. Шлюбна-эратычная сімволіка курыцы выразна прадстаўлена ў элементах вясельнага абраду: *«На трэці дзень свадьбы, як шлы в цыганы, то об'язательно кралы в батьков молодых курыцу і півня чы гусэй, коб молодые добро жылы. Кралы як бы для прыданого для молодзі, коб отдаты в молоду сэм'ю»* [*2].

З другога боку, курыца ў беларусаў надзялялася дэманічнымі рысамі і мела негатыўную аксіялагізацыю. Асабліва моцна семантызавалася чорная курыца: яна фігуруе ў лекавай, любоўнай магіі, варажбе, дзе выконвала прагнастычную функцыю, а таксама ў дэманалагічных аповедах. Кроў чорнай курыцы выкарыстоўвалася ў магічных абрадах. Калі ў сям'і адзін за адным паміралі некалькі чалавек, то разам з нябожчыкам у труну клалі жывую чорную курыцу. Сачылі за тым, каб курыца (любой афарбоўкі) не пераляцела праз люльку, труну. Нельга, каб падушка ў нябожчыка была з курынага пуху, яе звычайна набівалі сенам [*3]. Курыцу забаранялася есці параненым людзям, бо рана будзе «разграбацца». Цяжарнай жанчыне нельга есці страўнік курыцы, бо дзіця будзе з сінімі вуснамі [1, 61]. Гэтыя ўяўленні пабудаваны на магічным прынцыпе «падобнае выклікае падобнае».

Са сказанага вынікае, што курыца з'яўляецца міфалагізаванай істотай, надзеленай амбівалентным значэннем. У рытуальна-магічных захадах, дэманалагічных і іншых аповедах яна функцыянуе як маркёр пераходных станаў і працэсаў, надзяляецца здольнасцю прадказваць будучае. Дэманічныя рысы курыцы праяўляюцца ў шматлікіх вераваннях, забаронах, магічных актах, звязаных з птушкай. Адначасна таксама, што курыца (як, дарэчы, і яйка) шматпланавая прадстаўлена ў беларускіх казках. Гэта можа стаць тэмай асобнага даследавання.

ЗАЎВАГІ

*1. Заспісана ў 2009 г. ў в. Дамашыцы Пінскага раёна Брэсцкай вобласці ад Макарэвіч Ніны Сяргееўны, 1945 г. н, беларускі, праваслаўнай, мясцовай.

*2. Запісана ў 2010 г. у в. Залядынне, Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці ад Драцэвіч Вольгі Маркаўны, г. н. 1945, беларускі, праваслаўнай, мясцовай.

*3. Запісана ў 2010 г. ў в. Стрэльна Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці ад Валушка Таццяны Фёдарэўны, 1956 г. н., беларускі, праваслаўнай, мясцовай.

ЛІТАРАТУРА

1. *Бушкевич, С. П.* Курица / *С. П. Бушевич* // Славянские древности: этнолингв. словарь: в 5-ти т. / под общей ред. Н. И. Толстого. Т. 3: К (Круг) – П (Перепёлка). – М., 1995.